

تۈرك يۈردى

تۈرك اوجاقلرى مركزى لهيئتى طرفىدىن نىشراولونۇر

نومۇر ۱

تشرىن تانى ۱۳۴۰

جلد ۱

سلچوقیلر دورنده آناتولی شاعرلری

۱

شیاد حمزه

۱ — سلچوقیلر دورنده آناتولیده کی تورك ادبیاتنک عناصر مرکبسی و باشلیجه سجه لرینی دیگر بر اثر مزده [تورك ادبیاتنده ایلک متصوفلر ، یدنجی مبحث ، ص ۲۰۵-۲۸۶] بوتون تفصیلاتیه کوستردیکمز جهته بوراده هیچ بر مقدمه یه لزوم کور میورز. ایسته عجر ی یدنجی عصر آناتولیسنک مادی و معنوی برچوق بحر انارله صار صیلدینی بر زمانده یتیشمش متعدد صوفی خلق شاعرلری آراسنده ، اثرینی و شخصی آرزوق طانیفه مقتدر اوله . بیلدیکمز پک محدود سیلردن بری ده « شیاد حمزه » در .

۲ — اودوره منسوب سائر شاعرلر کی « شیاد حمزه » نك اسمنده شعرا تذکره لرنده ویا سائر ادبی - تاریخی منبعلرده تصادف اولنه ماز . بوندن دولایی بواسکی متصوف شاعر حقنده بر تدقیقه بولونمق شویله دورسون ، حتی اسمی بیله ذکر ایدیله مشدر . ایلک دفعه اوله رق سکر سنه اول « اقدام » ده « ساز شاعرلری » حقنده نشر ایتدیکمز مقاله لرده بوشاعرك اسمنی ذکر ایتمش و شخصیتیه اثرندن « تورك ادبیاتنده ایلک متصوفلر » ده براز بحث ایتمشدک . اوزمانه عائد ادبی - تاریخی وثیقه لرك فوق العاده محدودیتندن دولایی بوکوچوك تدقیقنامه مزده « شیاد حمزه » حقنده مثبت واطرافلی معلومات ویره میه جکر .

۳ — «شیاد حمزه» یه عائد اولمق اوزره طانیدیمز یکنه اثر «ا کردیرلی حاجی کمال» ک — یکنه نسخہ سی بایزید کتبخانه عمومیسنده موجود — «جامع النظائر» نده مندرج اون دو قوزیتلاک اخلاق — صوفیانه برمنظومه دن عبارتدر . «مفاعیلن مفاعیلن فعولن» وزنیه ، اوزمانه عائد سائر منظومه لر کبی چوق ابتدائی برطرزده و «غزل» شکلنده یازیلش اولان بو اثرده ، شاعر ، «دنیاک فانیلکندن» و «اجل جامنی هر کسک ایچه جکندن» بحثله غافلری بوغفلت او یقوسندن او یاندیرمه چالیشمقده در . منظومه نک صوکنده «کوکله حق رحمتدن لطف وانعام کلدیکنی ، یوقسه صنایع وقواعد شعریه دن غافل اولدیغنی» اعتراف ایدن «شیاد حمزه» بو اعترافیه ده علی العاده برشاعر دکل مسلکینی خلق آراپنده نشر و تعمیمه اوغراشان برصوفی اولدیغنی کوسته ریور .

۴ — بو کوچوک تدقیقه ذیل اوله رزق «شیاد حمزه» نک بو منظومه سنی عیناً نشر ایده جکمز جهته ، اوقسمک مطالعه سی ، بو اثرک آنحاق هجری ۷-۸ نجی عصر لره عائد اولاییله جکنی فیلولوژی نقطه نظرندن مدللای ایشاح ایده بیلیر. آنحاق «لامی» نک مشهور «لطائف» نده موجود برروایتده اونی «نصرالدین خوجا» ایله معاصر کر اتمفروش برصوفی شکلنده کوستردیکنی و حالبوکه «نصرالدین خوجا» نک هجری ۶۸۳ ده وفات ایتدیکنی نظر اعتباره آلبرهق [تفصیلات ایچون «نصرالدین خوجا» عنوانلی اثرمزه مراجعت ، ص ۸-۹] ، «شیاد حمزه» نک یدنجی عصر آناتولی شاعرلرندن اولدیغنی قطعیتله ادعا ایده بیلیرز .

۵ — «شیاد حمزه» نک برخلق شاعری اولدیغنی دوشونورسه ک ، اثرلرینی — «یونس امره» کبی — قسماً عروضله یازسه بیله ، داها زیاده خلق وزنی قوللانمهی ایجاب ایتدیکنی استدلال ایده بیلیرز . فی الحقیقه ینه «لامی» نک «لطائف» نده [دارالفنون کتبخانه سی یازمه لری میاننده ،

نومرو ۸۷۰] موجود ديگر بر روايت ، « شباد حمزه » نك اسكي «اوزانلر»
 كې هجاوزنيله ارتجالاً «مانى» لر انشاد ايتديگنى ، وحتى بو خصوصه پرده
 بيرونانه عد ايديله جك قدر سربست ولا قيد داورانديغنى آكلاتيور [۱] :
 « شباد حمزه برشا كوديله پياده سفر ايدر كن بر كويه اوغرا لرلر ، كلوب
 بر كناره قونار لر . مكر كوئك خاتونلرى جمع اولوب بيره كلوب ايشلرين
 كورور لر . كوروب ايدر : اى باجىلر ، نه خوش جمع اولمشسز ، يوخسه
 كويده بايرام مى وار ؟ دير . اچلارندن برىسى ايدر : هاى بشه ، بايرام قنده !
 حالز بودر كه :

« طام ياننده طامز ياننده خرمانز
 « ارمن كويدن كيتدى اوروج طونر ...

« شباد حمزه همان دير كه :

« اوشده كلدك ايكيموز آرقه مزده بوكر
 « دستور وىرك قاديتلر بيرام اتسون ... [۲]

[۱] « قاياباشى ، ده چش ، قوشوق - قوشمه ، وارساغى ، توركانى الخ ... »
 كې خلق ادبياتمه مخصوص شكللردن برى واك اسكىسى اولان «مانى» حقنده مقدمه
 كوچوك بر تدقيقنامه نشر ايتمكدك . [طنين ، ۷ جزيران ۱۳۲۹ تاريخى نسخه ده]
 « بسته » ايله « گفته » نك يعنى موسيقى ايله شعر ك هنوز آيريلمايى دورلر بقيه سى
 عد ايديله جكمز بوشكللر ك تاريخ تكامللرى حقنده تفصيلات « ساز شاعر لرى »
 حتمده كى هنوز غير مطبوع اثر مزله « تورك ادبياتى تاريخى » نك در دست نشر اولان
 جزو لر نده در . [« خلق ادبياتى » حقنده كى فصللرده — شيمديلك « تورك ادبياتنده
 ايلك متصوفلر » ك ۲۷۵-۲۷۶ نجى محييه لر نده كى ايضاحانه باقكر]
 [۲] ۲+۴ تقطيعلى اولان بومانلرده حالاده اولديكى كى ، « قافيه » آنجاى
 بر « assonance » حالده در . [تورك ادبياتى تاريخى ، برنجى جزو ، ص ۹۴]

۶ — هجرى اونىچى عصرده تئييت ايداش اولان بو حكايله دن مختلف شيلر استنتاج ايدى بيليرز . اولاً ، ادبياتمزه الك اسكى برنظم طرزي اولان بويدى هجالي مانيلر ، « اوزان » و متصوف خالق شاعرلى طرقدن عصرلرجه الك مبذول برصورتده قوللانيلمشدر . « احمد يسوي » و « شياحجزه » كي « يونس ، يقوسز ، كيكلى بابا ، حاجى بايرام ولي ، الخ ... » كي معروف خلق صوفيلرى ده بو طرزي قوللانمشلردر [۱] . ثانياً « شياحجزه » نك شاگردلريله برابر — يوكلرى آرقه لرندى اولدىنى حالده كويدن كويه كز مهلرى اونلر ك هجرى يدنچى عصرده آناطوليدى پك مبذول و متعمم اولان « قلندريه » شعبه لرندى برينه منسوب اولدقلىرى اينا ايدىيوركه ، يوقايدى كي پرده بيرونانه قطعهمسى و « نصرالدين خوجا » نك اوني يالانچى ، مرآتى عد ايتهمسى بونى تايد ايتكمده در [۲] . ثالثاً ، اوغراقلرى كويدى اوئانده اپى زماندنبرى ار ككلرك موجود اولماسى و اونلره قارشى بو ايكي دوريشك جراتكارانه تكيقلرى ، بونك يدنچى عصرده آناطوليدى كي موغول تخريباتى زمانه

[۱] بو ۷ هجالي مانيلر ك اسكىلر كي حقتده « تورك ادبياتى تاريخى » [برنجى جزوء ص ۹۳] ايله ، پروفور « بروقلمان » ك نشر ايتدىكى « Alturkestanische volks poesie . I. » يه باقكز . طرز ترتيبى اعتباريله پك زياده قولاي وارنجاله الويرشلى اولدىنى جهتلر ، بالداهه شعرلر سويله ين خلق شاعرلى يعنى « اوزان » لر ، « عاشقار » بوشكلى اسكيدن برى ترجيحاً قوللانمشلردر . حتى بوكون بيله بالداهه سويله ين خلق شعرلر نك قسم اعظمى بوشكلده در . برتك قطعهدن عبارت اولان بو « مانى » لر اوزون برنكامل ادبى نتيجه سنده ، برلكه رك موخراً « توركو » و « دستان » شكللى وجوده كتيرمشدر كه ، بونلرده « وحدت شكايه » ي دردنچى مصراعلر ك يكدىكريله هم قافيه اولماسى تشكيل ايدر .

[۲] يدنچى عصرده آناطوليك وضعيت دينيه سى حقتده مختصر و عمومى معلومات « تورك ادبياتمه ايلك متصوفلر » ددر [ص ۲۱۸ — ۳۴۳] . « قلندريه » طريقيه بونك شبهلرى — قنده شمدي به قدر الك ابتدائى برتدقيق بيله ياپيلمشمشدر ؛ « آناطولى تاريخ دينيسى حقتده تبعات » عنوانلى اثر مزك ايكنچى جلدى كاملاً « قلندريه » و قلندريه شعبه لرندى باحتدر .

مصادف اولدیغنی آکلاتیورکده ، بونقطهده «شیاد حمزه» نك زمانی حقهده کی دیگر تاریخی روایات ودلائله تطابق ایتکدهدر . [۱]

۷ — کویدن کویه ، شهردن شهره دولاشان نعره و فریاد اوراراق کزن « علوی المذهب » و « قلندر مشرب » بر زمرة اولان «شیاد» لر یالکیز یدیحی عصرده دکل ، متعاقب عصرلرده آناطولیده و سائر ممالک اسلامیهده منتشر دیلر : «مولانا جلال الدین رومی» زماننده «قونیه» ده «شیخ عبدالرحمن شیاد» آدلی برصوفیک موجودیتنی بیلدیکمز کی [۲] ، «سعدی» ده «کستان» نده «کیسوان قویوروب علویک ادعا وانورینک برقصیده سنی اتحال ایدن برشیاد» دن بحث ایتکدهدر [۳] . بالعموم «قلندر» لر کی «ملاطیه» اساسلرینی قبول ایتدکلری ایچون «شیاد» عنوانیه تخلصدن چکنمه یین و «ابدال ، ایشیق ، قلندر ، حیدری ، جامی ، ادهمی ، بابائی ، بککاشی ، اخ ..» کی زمرة لرله یاقیندن علاقه دار اولان بو «شیاد» لرک

[۱] موغول حاکمیتی اثناسنده آناطولی ساحه سنده بوکی غیراخلاق برجوق حاللرک ، مظالم وتعدیانک موجودیتی تاریخی معلومدر .

[۲] Cle. Huart , les Saints des derviches tourneurs, Tom.4 , Leroux .

1918, p143

[۳] طیار افندی « رهبر کستان ، مطبعه عامره ، ۱۳۰۸ ، ص ۱۵۶ » ده بوکله یی «شینک فتحی ویا مشده ایله کذاب» معناسنه اولارق کوستریورسه ده نه فیروز آبادی قاموسنده نه «برهان قاطع» ده نه «فرهنگ شعوری» ده بو «شیاد» کلمه نه تصادف ایدمه دک . عاصم افندی قاموس ترجمه سنده : «کید و زنده شید هلاک اولق معناسندهر» دیدیکی کی ، «اشاده» کله سنی ده : «برشی» رفع صوته چاغیرمق - بنای بوکسک یاقی - بر ادمک ذکرینی اعلا ایتک یعنی عیاناً مدح و ثنا ایله مشهور و نامدار ایله مک - غائب اولان نسه ، تعریف و ندا ایله مک «طرزنده ابضاح ایله دیکندن» شیاد «ی» ده «نفسی هلاک ایدن ، حق یولنده اقتای وجوددن چکینه یین» معناسنه آلتی ایجاب ایدیور .

«سعدی» نك بحث ایتدیکی «کیسوان قویورمک» عادتیه کلنجه بونک ایران سیدلری آراسنده عصرلردن بری موجود اولدیغی و خلق آراسنده بونک بر «سیادت لسانه سی» کی تلی اولوندیغی بیلپورز . [شقایق ذیلی ، ص ۱۹۹]

اوتنجی عصرده آناطولیده موجودیتلری حقدنه وئأقه مالکیز . « رسالهٔ تعریفات » صاحبی « قتیبری » نك [۱] شیداکه سی حقدنه کی شوقیسه تعریفاتنی اونلرک احوالنی پك ابی کوسترمکده در :

بیلیمسک نه در عالمده شیداکه
چغیروب نعره اورده ایده فریاد
کهی صاهه علینک ذوالفقارین
بیقه که چنبرین برج حصارک
فلیجین حرهٔ صاحب قرانک
صالوب جنکینی ایده لندهانک

۸ — بوتون بو مقدماتدن سوکرا ، آرتق « شیداکه حمزه » حقدنه — حقیقته نسبتاً ک قریب — ترکیبی رمطالعهدرمیانی قابلدنر : اثرلری و خاطره سی قسماً اوتنجی عصرده قدر یاشایان « شیداکه حمزه » ، قلندر ، ابدال ، بابائی ، یسوی ... کی مختلف اسملر آلتنده یدنجی عصرده اناطولی نی قاپلایان وموغول استیلا سنک حاد بر شکل ویردیکی بحران مادی ومعنویدن استفاده ایله مسلکینی خلق آراسنده یایمغه چالیشان « باطنی المذهب » بابالردن بریدر . عروض وزنندن زیاده خلق اسانیله و خلق وزنیه تصوفی — اخلاقی منظومه لر ، الهیار یازدیغی محقق اولقله برابر ، اودوره عائد سائر محصولات فکریه وادبییه کی ، مؤخرآ اونلرده اورته دن غائب اولمشدر . بن « جامع النظائر » ک تألیفی زماننده (هجری ۹۱۸) آناطولیده خلق آراسنده « شیداکه حمزه » یه عائد اثرلرک هنوز یاشادیغی قوتله ظن ایدیورم که ، « لامعی » زماننده — « لطائف » ده کی پارچه لر حقیقتاً اوکا عائد اولماسنه بیله — خاطره سنک حالایدار اولماسی ده نیجه بوکا بر دلیلدنر . « یونس امره » کی بویوک بر شخصیت صوفیانه وشاعرانه یه مالک اولمایان « شیداکه حمزه » ، اسملری اکثریتله اونوتولان سائر سلفلری ومعاصر لر یله برابر ، « یونس » ک شخصیت معنویه سنک تشککده شبهه سز مدخلداردر ؛ چونکه یدنجی عصر انساننده بو طرز شعرك وبوشکل ذوقک انکشافده هر حالده ایکنجی درجه ده

[۱] اوتنجی عصر حیات اجتماعیه سی کوسترمه اعتبار یله پك مفید اولان بور رساله ومؤللی حقدنه « تورک ادبیاتنده ایلك متصوفلر » ک « کتابیات » قسمنه بافکیز .

بر رول اویتمشددر . مع مافیه ، بو طرز ادبیات « یونس » و معتبرلیه ملی ذوقه تمامیه انطباق ایتد کدن صو کرا ، سائر لری کی « شاد حمزه » نك اثر لری ده یاواش یاواش رغبتدن دوشمش ونهایت اونجی عصر دن اعتباراً خلق آراسنده اونو تونوب کیتمشدر . لکن هر نه اولور سه اولسون ، « شاد حمزه » یدنجی عصر آناطولی شاعر لری آراسنده ، خلق شاعر متصوفی اولمق اعتباریه ، بالخاصه ادبیات تاریخی ایچون هیچ اهل ایدیله میه جک بر موقعی حائر در . اسبابول وبا-اصه آناطولی کتبخانه لرنده مستقبلاً اجرا ایدیله جک دقتی تحریات نتیجه سنده اونك سائر بعض منظومه لرینك داها اله کچه چکی پك زیاده امید اونه بیایر .

کور بلی زاده محمد فواد

استانبول دارالفنونده « تورک ادبیاتی تاریخی » مدرسی

ذیل

اجل طوتمش النده براولو جام	کداول جامک ایچی طلوسرانجام
کیمه ایق صونز کیمه اچرمش	کیمی اسروک یتورطو پراقدن مدام [۱]
که بربر ایچر اول ساقی الندن	بای و یخسول اولو کچی خاص وعام [۲]
زهی شربت که بر کنز اندن ایچین	نه صبح اولدغنی بیلور نه اخشام
بو مجلسده حریف اولن کشیلر	نه نقل ارزولادیلر نه خو بادام [۳]
نه شربتدر بو هیچ رنگی بینمز	قزل می آقیدر یاچتیه یاخام
نه آرسلانلر یترمش بو ساقی	نه اژدهالر اولمشدر آکا رام [۴]

[۱] اسروک : سرخوش (اسرومک مصدرندن) [کتاب الادراک لسان الاثرک - ترجمان ترکی و عربی - التحفة الزکیة فی اللغة التورکیه] . بوکله ۷ - ۸ نجی وحقی دو قورنجی عصر شاعر لرنده کثرتله مستعملدر .

[۲] بای و یخسول : زنکین و فقیر - اولو کچی : بووک کوچوک - [عین منبرلره باقکنز] . بوکله لره استعمانی ده صوک زمانلره قدر دوام ایتمشدو .

[۳] نقل : مزه - خوب بادام : ضرورت وزن دولایلیله بالردن بری حذف ایدیلشلر . « هوتاما » نك نشر ایتدیکی آناطولی سلجوقیلرینه عائد . مقتارده ، اودور شراب مجلسلرنده بادامک باشلیجه مزه اولارق قوللانیلدی کوریلور . [۴] بیتک ایلك مصرعندکی « آرسلانلر » کله سی « آرسلانلر : آرسلانلری » طرزنده اوقونمالدر .